

Emil Cioran. Le néant Roumain – Neantul românesc

Simone Boué, Emil Cioran și Luca Pițu

Nici pe departe Emil Cioran, retras la Paris în mansarda sa de pe rue de l'Odéon, n-a fost un om rupt de țară și mai cu seamă n-a fost dezinteresat de ce se întâmpla în România de după cel de al doilea război mondial. Prin micul său apartament s-au perindat, de-a lungul anilor, numeroși prieteni, cunoscuți sau numai simpli trecători prin capitala Franței, care doreau să-l vadă, să-l cunoască, să-i audă glasul, să-i memoreze cuvintele ș.a., cu care s-a întreținut (e adevărat, nu întotdeauna cu plăcere, uneori chiar a ținut, dar nu pentru multă vreme și nu cu foarte mare convingere, ușa închisă pentru nenumărații neaveniți!). După 1989 această relație cu cei veniți din țară cu *treburi* prin Occident, a devenit dintr-o dată alta, în sensul că erau întâlniri mai *lucrative*, ca să zic așa, demersuri – de toate felurile – de a-l readuce, ca prezență vie în cultura română, de unde, la drept vorbind, n-a lipsit niciodată, nici chiar atunci când scrierile sale erau interzise circulației publice la noi. Asemenea întâlniri au avut ca rezultat, în cele mai multe cazuri, menționarea lor, mai în detalii ori mai pe scurt, în articole, în memoriale, în... dialoguri sub formă de interviuri ș.a., care au apărut în presă ori direct în cărți, cu promptitudine sau cu anume (strategică ?!) întârziere.

Între cei care l-au vizitat în acești ani s-au numărat și doi intelectuali ieșeni, de foarte bună calitate, scriitori respectabili întru totul, de notorietate și dincolo de frumoasa ambianță a Copoului. Aceștia sunt Sorin Antohi și Luca Pițu care, iată, după atâția ani s-au decis a da publicității o lungă și interesantă discuție pe care au purtat-o cu filosoful român, chiar în apartamentul acestuia, în 1991, după mai multe întâlniri și convorbiri colocviale, când cei doi deveniseră de-acum (de fapt, primul dintre ei), oameni de-ai casei, cum se spune. Cartea se intitulează *Neantul românesc*¹, după o sugestie cioraniană.

Sorin Antohi, într-un soi de *prefață*, având mai degrabă caracter memorialistic, ne detaliază *întâmplarea* întâlnirii sale cu Emil Cioran, din iunie-august 1991. „Mergeam la Paris – se confesează domnia sa – pentru o săptămână de întâlniri urgente (...) iar Gabriel Liiceanu mi-a făcut un cadou: mi-a pus în mână un dosar cu manuscrisul unei cărți românești inedite a lui Cioran, rugându-mă să-l vizitez pe autor și să revăd cu el niște pasaje obscure”. Întâlnirea fusese anunțată, desigur telefonic, de la București, așa încât în momentul în care Sorin Antohi și-a anunțat intenția de a-l vizita, Cioran se afla deja în cunoștință de cauză, primirea fiind făcută în condiții de maximă amabilitate: „M-a primit foarte cordial, de parcă m-ar fi cunoscut dintotdeauna, și m-a prezentat lui Simone Boué – care a dispărut la bucătărie, pentru a reveni cu niște tratatii”. Aceste *tratații* aveau să se repete de fiecare dată când Sorin Antohi urca în mansarda de pe rue de l'Odéon: „Pur și simplu Cioran mă considera meru flămând, – notează memorialistul – așa cum se cuvenea să fie orice bursier”. Impresia pe care i-o face filosoful, la prima vedere, este *cenzurată* de omul „trecut prin teoria literaturii” și care știe să distingă „persona autorului de eul său scriptural”. Astfel, „pofta de conversație a gazdei” se cupleză perfect cu imaginea unuia din idoli ospetelui: „...acesta era om, nu monument. Ba chiar un om agreabil și autentic, capabil să creeze instantaneu o atmosferă de egalitate bazală, de cordialitate și colegialitate, dincolo de circumstanțele consacrate (întâlnirea fortuită dintre un geniu și un om obișnuit) (...) La prima întâlnire cu Cioran, am râs foarte mult împreună. Am bârfit (uneori cu afecțiune) pe toată lumea, începând cu noi înșine, convenind că nimeni nu scapă nici în gaură de șarpe de România, în bine sau în rău (...) răs în felul său inimitabil – deopotrivă homerice și nesigur, de parcă prima « mișcare », explozivă, (auto)ironică, (auto)subversivă, radical dubitativă”. Discuțiile au fost interesante, captivante – nici nu se putea altfel – „frânturile de conversație în limba română erau presărate cu expresii neoașiste, « imposibil de reprodus », pronunțate cu evidente delicii, parcă puțin mai tare decât restul discuției”.

Punerea la punct a vechiului text în limba română („care avea să devină cartea *Îndreptar pătimăș*”, apărută la Editura Humanitas în 1991) a fost destul de anevoioasă; Cioran „se plângea că propriul său scris din perioada 1941 – 1946 este aproape ilizibil”; unele lecțiuni incerte lăsau impresia că „Cioran nu voia să ia o decizie”, dar până la urmă totul s-a rezolvat înspre bine.

După o *vacanță* în România, Sorin Antohi revine la Paris și, evident, contactul cu „scepticul de serviciu” se reia în mai 1992: „... am descoperit la numărul lui de telefon o voce mult mai schimbată, care adapta cumva uneori și inflexiunile cunoscute, parcă neputându-se hotărî să aparțină unei alte persoane”. Era un om ce „dădea semne de oboseală și absență”. Întâlnirile parcă nu mai erau aceleași de mai înainte, așa că, zice Sorin Antohi, cu un aer de tristețe și mâhnire: „Din discreție și din dificultatea de a mă raporta la « ultimul Cioran », m-am retras treptat, fără a-mi lua adio”. Așa se face că la începutul lui decembrie 1992 a părăsit Parisul și „nu am mai revenit acolo decât după dispariția omului de care hazardul m-a apropiat și personal pentru o vreme”. Memorialistul rămâne astfel discret și delicat interlocutor al filosofului, fără a supralicita (ca atâția alții, din nefericire) șansa de a-l fi ascultat vorbind ca... între prieteni: „Fuseam și am rămas un recititor asiduu al operei sale, dar entuziasmul întâlnirii cu autorul a fost mereu temperat de respectul pentru viața lui privată”.

Într-una din aceste repetate întâlniri, în octombrie 1991, îl întâlnește la Paris pe Luca Pițu. Apropiindu-se unul de altul, mai mult decât o făcuseră până atunci, la Iași, convin să-i facă împreună o vizită lui Cioran (la 4 octombrie), care „a acceptat pe loc” și luând cu ei un reportofon și câteva casete (din nefericire nu destule: „Dacă aveam mai multe casete...”), au cerut permisiunea de a înregistra discuția, care a fost „colocvială – nu un interviu – fără plan, fără protocol și fără ambiții”. Așa s-a născut o carte care, „fără să aducă revelații, *documentează* unele dintre temele cioraniene într-un mod mai autentic decât interviurile formale”. Într-adevăr, discuția are farmecul spontaneității și al sincerității totale, temele abordate legându-se între ele oarecum întâmplător, chiar dacă cei doi convivi caută, cu discreție și tact, să canalizeze abordările într-o direcție sau alta, Emil Cioran dând frâu liber expresiei și făcând aprecieri culturale, politice („Nu sunt, cum se spune, antimaghiar”, ține Cioran să punteze, când vine vorba de situația din Transilvania de după '89, insistând: „Trebuie neaparat ca o relație dintre români și unguri să se chimbe complet, altfel e o catastrofă /.../ atmosfera asta din Transilvania este atât de nesănătoasă /.../ Sunt totuși două milioane de unguri, nu? E mult, totuși. Români trebuie să facă unele concesii”), spectaculoase în felul lor, chiar dacă nu sunt neaparat inedite.

Rememorându-și momentul stabilirii în Franța, spre pildă, Cioran îl evocă oarecum amuzat și cu condendență pentru Alphonse Dupront, cel care fusese director al Institutului Francez din București și al Misiunii Universitare Franceze în România între 1932 – 1941: „...În cele din urmă a venit la Paris, profesor la Sorbona (...) cerea să mă duc la cursurile lui (...) Avea nevoie de prezența mea, era un tip timid și bolnăvicios: « Vă implor, veniți, veniți... » Am făcut-o, cu adevărat, un an întreg (...) Era de-o plictiseală mortală (...) ... un an de supliciu pentru mine. Măcar atât puteam și eu face...”. Sunt deosebit de expresive și de un farmec polemic, surprinzătoare prin franchețea caracterizărilor succinte, a portretelor în *aqua forte*, referirile la personalități din trecut, în apropierea cărora a fost și despre care vorbește, totuși, cu anume detașare: „Vulcănescu este unul dintre cei mai distinși tipi pe care ți-i poți imagina. Când te gândești că omul ăsta ar fi putut fi ambasador... Târât în noroi... În fine...” Venind vorba despre Arșavir Acterian: „Eram prieten cu sora lui (Jeni Acterian – n.n., Ct. C.) o femeie extraordinară, și cu Haig Acterian, – Luca Pițu face trimiterea: „...omul de teatru”, iar Cioran adaugă prompt – : „Toți trei erau, nu-i așa? Sora, fata, era formidabilă. Foarte inteligentă, foarte subtilă, foarte fină și fără iluzii (...) Foarte disprețuitoare, în același timp. Țineam mult la ea. Era o familie... Iar teoria lui (Arșavir, n. n.) era: « Tot ce era bun în familia mea a dispărut ». Dar și el era foarte inteligent. Omul ăsta rareori s-a înșelat. Întotdeauna a înțeles bine cum stau lucrurile (...) Am fost în raporturi foarte amicale cu toată familia (...) Oameni foarte fini, care ar fi putut rivaliza cu societatea pariziană. Și majoritatea au avut un destin tragic”. Despre Sorana Țopa e dispus să intre în amănunte intime („Am să vă povestesc cum s-a întâmplat”), pentru că ea fusese în relații foarte strânse cu Mircea Eliade: „Eram la Sibiu. Și Eliade mi-a scris că urma să vină la Sibiu cu Sorana. Ea a venit singură. Îl aștepta, cumpăra bomboane... Și până la urmă el nu vine. S-a dus la actuala lui soție (Era vorba însă de Nina, nu de Christinel, n.n.). Eram deci eu, cu Sorana, și i-am spus așa, în treacăt... « Am primit o scrisoare de la Mircea... Nu vine ». Și ea, cum se spune în românește, a leșinat (...) Credeam că o să moară. Am chemat imediat un medic. I s-a făcut o injecție. A suferit enorm. Trădarea asta în stil oarecum maur... Era absolut insuportabil. Îmi povestea tot timpul despre relația lor etc. Nu mă prea interesa. Dar a rămas o lună întreagă la Sibiu și a trebuit să

suport toate astea (...) Era foarte tburată. Și de altminteri foarte inteligentă, realmente foarte cultă. Până la urmă a primit foarte prost asta, multă vreme...”

Mult mai de interes sunt referirile la Petre Țuțea, la momentul întâlnirii lor. „Era comunist fanatic, când l-am cunoscut. Fanatic!” Intervine Luca Pițu amintindu-i că era prieten cu Petre Pandrea, iar Cioran face imediat precizarea: „Dar Petre Pandrea s-a schimbat. Repede. A virat. Țuțea a rămas comunist mult timp. Am locuit împreună la Berlin, și încă mai era comunist (...) E un tip foarte interesant, și faptul că nu are o operă nu contează (...) i-am dat de înțeles că nu trebuie să publice vreo carte. Dar voia neapărat, și acum văd că publică (...) E un geniu verbal (...) ... pentru mine perioada lui comunistă era cea mai interesantă, fiindcă era puțin obsedantă, nu-i așa? E un tip care era aproape fanatic (...) E un om supradotat. Normal, tipul ăsta ar fi trebuit să fie cu adevărat cineva (...) ... a fost trimis la Moscova și cam peste tot, ca delegat. Dar nu singur, fiindcă ar fi încurcat totul (...) era capabil să spună orice (...) I-am fost prezentat în stradă, și el avea *Pravda*. S-a simțit stânjenit... (...) E un amestec extraordinar de subiectivitate și naivitate. Are o latură naivă (...) dar nu are simțul ridicolului (...) Știți, geniuul lui Țuțea este un geniu verbal. Toată lumea îl presa să scrie, dar eu i-am spus, nu! Pentru că dacă are o operă, o să... n-o să se compromită, dar... Nu e genul lui, nu-i așa? (...) Pentru că ceea ce a scris pe plan, să spunem, științific, e convențional (...) Deși e zeflemitor și formidabil, nu are întotdeauna simțul ridicolului, nu-i așa? E un fenomen, dar nu trebuie tratat ca un mare scriitor. Nu e genul lui...”

În treacăt sunt evocate numele lui Belu Zilber, Pătrășcanu, Nicu Steihardt („Firește, l-am cunoscut, l-am cunoscut foarte bine. E un tip simpatic și sincer, nu-i așa? Nu era un ipocrit, nu?”) etc., „toți tipii ăștia au făcut închisoare!”, sintetizează Cioran, cu oarecare înfiorare.

Discuția aduce destule nuanțări în privința unor poziții și atitudini privind românii și România, pe care o percepe în esențialitatea ei istoric-existențială: „Românii au suferit prea mult și sunt dezechilibrați”, mai cu seamă observând evenimentele de după '89: „... oamenii mă întrebă: « Cum se face că e un asemenea haos în România? » (...) Îmi imaginez că trebuie să fie destul de greu să trăiești asta în România, dar și în străinătate. Fiindcă nu poți să nu urmărești evenimentele, în ciuda tuturor... oamenii mă întrebă: « Dar ce-i asta ? » și în cele din urmă, de oboseală, le spun: « E eșecul permanent » (...) Este țara eșecului, este specialitatea românească”. Desigur nu pot fi evitate referirile la *mișcarea tineretului* din țară, de pe vremea lui, și iarăși revine, mereu, ca într-un soi de leit-motiv, ideea: „...în România nu poți învăța decât eșecul. Nu poți învăța succesul”, adăugând, ca într-o diagnosticare finală: „Când am văzut spectacolul acestor eșecuri succesive, am vrut să scriu o carte cu acest titlu: *Neantul românesc*. Până la urmă n-am mai făcut-o (...) să scrii asta în străinătate, înțelegeți, este prea evident”.

Conversația aceasta adaugă detalii, așezându-se în rândul *documentelor* privitoare la relația lui Emil Cioran cu țara și compatrioții săi, ordonându-se pe câteva coordonate de gândire cioraniene, familiare cititorului și expuse aici cu lejeritatea comunicării colocviale, ceea ce face o mai intimă cunoaștere și o mai mare apropiere de *omul*, atât de fermecător în relațiile sale particulare, Cioran. Este și ceea ce ne sugerează cei doi vizitatori ai celebrei mansarde. „Dacă-ăș poseda înzestrarea cu ochiul de observator balzaco-flaubertian – zice Luca Pițu, în eseuul său intitulat *Întâlnirile noastre cu Cioran și operele sale*, așezat în chip de *postfață* – ce aș mai zugrăvi atmosfera din mansarda pariziană, uischiul și pișcoturile oferite de bunvenit nouă, musafirilor așteptați, buchetul de flori adus doamnei Simone Boué, apariția dumneaei discretă, în finalul discuțional, ocazie de rapidă și ritualică fotografie cu niște compatrioți ai companionului ei, schimbul de replici din fața liftului când, la întrebarea dacă nu suntem ispitiți, după mineriadele iliesciene, să cerem azil în Franța, răspundeam, îngânându-l pe Decompozitor: *A quoi bon quitter Coasta Boacii?*”. La urma urmelor, transcrierea acestei discuții („mirabila noastră întâlnire din 1991”) și publicată acum, se constituie într-un omagiu adus omenescului cioranian, „Cioran inclinând spre oamenii cu credință forte”, „fanaticul religios, scepticul nemântuit sau nihilistul incoercibil”, ca o carte de mărturisire asupra nevoii de el în cultura, în gândirea, în literatura noastră actuală.

Constantin CUBLEȘAN

¹Emil Cioran, Luca Pițu, Sorin Antohi, *Le Néant roumain. Un entretien. Neantul românesc. O convorbire*. Transcrierea convorbirii de Mona Antohi. Traducerea din franceză de Mona Antohi și Sorin Antohi. Text stabilit și adnotat de Sorin Antohi. Texte liminare de Sorin Antohi și Luca Pițu. Editura Polirom, Iași, 2009